

КЕЛТСКИТЕ ЗАЕМКИ В АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК

Ирина Митърчева

Медицински университет – Пловдив

CELTIC BORROWINGS IN THE ENGLISH LANGUAGE

Irina Mitarcheva

Medical University – Plovdiv

In the course of its existence English was brought into contact with at least three other languages, the languages of the Celts, the Romans, and the Scandinavians. As a result of these contacts certain linguistic features were borrowed, especially additions to its vocabulary. The present article deals with the Celtic influence on the English language. It gives a brief overview of the Celtic varieties of English and the Celtic Hypothesis.

Keywords: language contacts, Celtic borrowings, English language

Езиков контакт е терминът, описващ ситуация, в която говорещите два езика или два езикови варианта общуват продължително помежду си в резултат на географска или социална близост. Взаимното влияние, което се дължи на това общуване, води до промени в структурата или в лексиката на единия или на двата езика/варианта.

Причините, породили контактите между носителите на различни езици, са разнообразни: съвместно съжителство на една и съща територия, попадане под чужда власт и принудително налагане на езика на завоевателите, имиграция и др. Резултатите от езиковите контакти зависят от редица фактори, но от съществено значение са социалната позиция на контактуващите групи, престижът, близостта на контактуващите езици, както и възрастта на говорещите.

Контактите могат да бъдат интензивни, водещи до езиково изместване (англ. *language shift* – единият от езиците се пренебрегва). Вследствие на езиковите контакти най-забележими са лексикалните заемки (напр. думите от френски произход, навлезли в английския език в резултат на историческия престиж на френския). Фоно-

логични и граматични промени също могат да настъпят, макар и много рядко, и не се открояват в същата степен.

Според С. Томасон и Т. Кауфман трябва да се направи разграничение между различните видове контакт между езиците. Лексикалното заимстване се различава от езиковото изместване. То предполага запазване на езиците или диалектите, които контактуват помежду си. Ако два или повече езика се запазят в рамките на една и съща общност и единият от тях е с по-висок престиж и е по-широко използван от другия, става въпрос за диглосия. Лексикалното заимстване най-често се проявява между езици от групи на населението, живеещи в съседство (Thomason, Kaufman/Томасон, Кауфман 1988).

Изместването на езиците предполага отмиране на автохтонните езици и реструктуриране на таргетните езици. Тези сценарии на контакт (заимстване и изместване) са подвластни на различни модели на трансфер между езиците. Заимстването зависи от интензивността и продължителността на езиковите контакти, както и от социално-икономическите структури. Обикновено първо се пренасят съществителните имена, впоследствие глаголите и прилагателните. Различните сценарии на изместване зависят от социалния статут на индивидите, участващи в отношенията между групите. През 5. и 6. век в Британия се е осъществил езиков контакт между относително малък военен елит, т.е социалната група, която е била на власт, и подчиненото население. Членовете на този елит са били носители на престижните варианти на германските езици, а останалата част от населението е говорела на нископрестижния късен британски или британски латински. Тези варианти биват изместени от староанглийските диалекти в продължение на няколко века (от 5. до 9. век). Този процес е бил неравномерен в различните области (на разположените на югоизток се е развил по-рано, отколкото на тези на север и югозапад) (Tristram/Тристръм 2007).

Английският език е западногермански език, принадлежащ към германската езикова група от индоевропейското езиково семейство. Формира се на основата на няколко диалекта, днес наричани с общото име староанглийски език, които са пренесени по източното крайбрежие на Великобритания от англите, саксите и

ютите през 5. век. Германските нашественици назовават местните келти *wealas* (чужденци), откъдето произлиза думата уелски (*Welsh*). Келтите наричат нашествениците „саксонци“ без оглед на племето, към което принадлежат. В края на шести век влиза в употреба терминът англи (*Angles*). Името на страната *Englaland* (земята на англите), от което произхожда *England*, се появява около 1000 г. Езиците, които се говорят от местните жители преди англосаксонското нашествие, принадлежат към келтската група. Те са пренесени от народ, който се заселва там в средата на първото хилядолетие преди Христа.

Келтските езици са група индоевропейски езици, които са произлезли от общ протокелтски език, и се делят на следните подгрупи:

- Островни келтски езици
 - а) гойделски (ирландски и шотландски гаелски)
 - б) британски (уелски, корнуолски, бретонски, кумбрийски)
- Континентални келтски езици – галски и келтиберийски

Думата „келтски“ произхожда от старогръцки, в който лексемата *Κελτοί* е била пренебрежително название за всички чужденци. За римляните термините *келтски* и *галски* били взаимозаменяеми и били използвани, за да представят жителите на римските територии във Франция и Северна Италия. Интересно е да се отбележи, че етнонимите не са били прилагани за местните жители в Британия по време на римското владичество. И все пак, ако индивид, говорещ келтски, се определя като келт, то жителите на Британия биват смятани за келти, когато римляните завладяват нейната територия. Към 400 г. пр. н. е. келтските езици са били широко употребявани в Европа и най-вече на Британските острови. По време на римското владичество смесените бракове не са рядкост, в резултат на което се наблюдава и смесване на обичаите и културите. След оттеглянето на римляните през 410 сл. н. е. келтските племена са доминиращи в Шотландия, Уелс и Корнуол.

Келтското влияние в английския език се проявява в следните аспекти:

1. **Лексикални заемки.** В латинския език се откриват известен брой заемки от галски произход: *carrus*, *carpentum*, *lancia*, от

които произхождат английските думи: *carry, carriage, chariot, carpenter, carpentry, lance, lancer*. Някои от тях, с които се описват пейзажи и монументи, произхождат от островните келтски езици: *ben, cairn, corrie, crag, crannog, cromlech, dolmen, glen, loch, menhir, strath, tor*.

2. **Литературни сюжети.** След норманското завоевание на Англия през 11-и век бретонци и уелсици, говорещи латински, френски и английски, разпространяват келтски разкази в дворовете и манастирите на Западна Европа. Ключов елемент в тази дисеминация е *Matter of Britain (Matiere de Bretagne)*, която разкрива връзка с Бретан и Британия. От съществено значение в нея са легендите за Артур и неговите рицари, а героите притежават франкофонизирани и англицизирани имена като: *Arthur, Gareth, Gawain, Guinevere, Lancelot, Merlin, Morgan*. Сложни келтски теми се преплитат с християнските, класическите и германските теми и стилове в псевдоисториите на Британия, рицарските романи и Светия Граал.

3. **Топоними и антропоними.** Най-голямото лексикално наследство от келтите са собствените имена. Това са:

а) Топоними:

– названия на реки: континенталният келтски оставя следи из цяла Европа: *Danube, Rhine, Rhone, Seine*. Названията на реките *Avon, Clyde, Dee, Don, Forth, Severn, Thames, Usk* са с келтски произход, а различни келтски думи, означаващи ‘вода’ и ‘река’ са запазени в *Exe, Esk, Dover* и *Wye*. Келтската дума за вода е в основата на имена като: *Aix-en-Provence, Axminster, Caerleon-on-Usk, Exmouth, Uxbridge*. Тя е мотивираща в названието на британското *whisky* и *whiskey* на ирландски и американски английски. Тези думи са кратките форми на *whiskybae* и *usquebaagh* от гaelското *uisge beatha* (вода на живота, латинска калка на *aqua vitae*).

Келтски думи, означаващи „хълм“, се откриват в топонимите *Barr* (уелски *bar* „връх“), *Bredon* (уелски *bre* „хълм“), *Bryn Mawr* (уелски *bryn* ‘хълм’ и *mawr* ‘велик’), *Creech, Pendle* (уелски *pen* ‘отгоре’) и други. Някои други келтски елементи като *cumb* (дълбока долина) се срещат в названията *Duncombe, Holcombe, Winchcombe; torr* (висока скала, връх) в *Tor, Torcross, Torhill; pill*

(приток) в *Pylle, Huntspill*; и *brocc* (язовец) в *Brockholes, Brockhall*.

– названия на населени места (градове): имената, завършващи на -ас във Франция, използвани на английски: *Armagnac, Aurignac, Cadillac, Cognac*; имената на градове като: *Belfast, Cardiff, Dublin, Glasgow, London, York*;

– названия на областите *Argyll, Cornwall, Cumbria, Devon, Dyfed, Glamorgan, Kent, Lothian* също имат келтски произход.

Кралството Кент дължи името си на келтската дума ‘*Canti*’ или ‘*Cantion*’, значението на която е неизвестно, докато названията на двете древни Нортумбрийски кралства – *Деира (Deira)* и *Берника (Bernicia)* – произхождат от наименованията на келтски племена. Други области, особено на запад и югозапад, запазват следи от по-ранни келтски наименования. *Девъншир (Devonshire)* съдържа името ‘*Dumnonii*’, *Cornwall* означава „Корнубийски уелски“, а бившият окръг *Къмбърленд* (сега част от Къмбрия) е „земята на Кимру или на британците“. Освен това редица важни центрове от римския период имат имена, в които се съдържат келтски елементи. Самото име Лондон, въпреки че етимологията на думата е донякъде несигурна, най-вероятно има келтски произход. Първите срички на *Уинчестър, Солсбъри, Ексетер, Глостър, Уорчестър, Личфийлд* и много други имена на градове са с келтски произход, а древното име на *Кентърбъри (Durovernum)* е келтско.

б) Антропоними:

– личните имена от келтски произход са широко разпространени: *Alan, Donald, Duncan, Eileen, Fiona, Gavin, Ronald, Sheila*;

– фамилни имена от патроними и етноними: тас/мс (*MacDonald, McDonald*) и О (*O'Donnell, O'Neill*) и други като *Cameron, Campbell, Douglas, Evans, Griffiths, Jones, Morgan* и т.н.

Келтските заемки в староанглийския език се отнасят към три лексикални пласта:

– заемки от ранноконтиненталния период: ‘*rice*’, която оцелява в съвременния английски като втори елемент в ‘*bishopric*’ от келтското *rix* (староирландски *ri, gen. rig* ‘крал’);

– думи, приети в староанглийския след средата на 5. век: *brocc*, на диалектен английски *brock* (язовец, пор) от старобритонски *brokkos*;

– религиозни заемки от староирландския език, въведени от ирландските мисионери през 7. век: *dry* ‘магьосник’ от староирландски *druí* (магьосник, друид).

През 563 г. св. Колумба пристига с дванадесет монаси от Ирландия, за да проповядва във Великобритания. На малкия остров Йона край западния бряг на Шотландия той основава манастир и го превръща в своя обител за останалите тридесет и четири години от живота си. От този религиозен център произхождат много мисионери, основали други религиозни институции, които са допринесли много за разпространението на християнското учение. В резултат на тяхната дейност думите *ancor* (отшелник), *dry* (магьосник), *cine* (събиране на пергаментови листа), *cross*, *clugge* (звънец), *gabolrind* (компас), *mind* (диадема), *stoer* (история) и *cursian* (проклинам) навлизат в староанглийския език, но се използват спорадично.

Влиянието на келтските езици върху английския език се ограничава най-вече в топонимите. Думите в староанглийския език с келтски произход са твърде ограничени на брой, а тези, които англосаксонците научават в резултат от всекидневния контакт с представителите на автохтонното население, се предават устно. Те се отнасят към битовата лексика и са с популярен характер: *binn* (кошница, ясли), *bratt* (наметало), а географските названия, които се утвърждават в речниковия фонд на англосаксонците – *crag*, *luh* (езеро), *cumb* (долина) и *torr* (стърчаща скала, връх) и последните две названия, са съставни елементи в названия на места; както и думите *dun* (тъмно оцветен) и *ass* (от латински *asinus*).

4. Келтски варианти на английския език

Вариантите на английския, използвани в Ирландия, остров Ман, Шотландия и Уелс, повлияни значително от местните езици, са не само източници на лексикални заемки, но също и субстрати, оформящи тези варианти.

Английският език се разпространява в Ирландия с идването на англо-норманите от западен Уелс в края на 12. век. Сред заселниците има и такива с майчин език английски, които съжителстват заедно с населението от френско-нормандски произход в Ирландия и се заселват в градовете на източния бряг на Ирлан-

дия, като осигуряват място за бъдещото англоговорящо население. Взаимодействието на съществуващите форми на английския със скотския, влязъл в употреба през 17. век в северната част на страната, е причината за езиковото отделяне на Ълстър, най-северната провинция, от останалата част на страната.

Така утвърдилата се езикова ситуация дава основание английският в Ирландия да бъде разделен на три основни групи, въпреки че не съществуват диалектни различия, отнасящи се точно до определено графство или регионално разпределение в страната:

1. Англо-ирландски (ирландски английски – ІЕ) – вариант, на който говори средната работническа класа в по-голямата част на Ирландия, произхождащ от английския на 17. век, видоизменен в резултат на контактите с ирландския, ълстърския скотски и хиберно-английския.

2. Ълстърски-скотски – вариант на скотския в Лоуланд (най-южната част на Шотландия и най-близката до Англия), който се говори основно в Antrim, Donegal и Down и оказва влияние върху всички форми на северната реч.

3. Хиберно-английски (НЕ) – вариант, разпространен сред работническата класа, който се използва от общностите, чийто наследствен език е гаелският.

Някои лингвисти разглеждат хиберно-английския (НЕ) и ирландския английски (ІЕ) като синоними. Не съществува ясно разграничение между НЕ и ІЕ и те могат да бъдат поставени на континуума между ирландския и стандартния британски английски или скотски език. Напоследък за назоваването на една и съща езикова система се налага мнението, че под НЕ се има предвид по-разпространената употреба на ирландския вариант на английския език.

Стандартният шотландски английски (SSE) се определя като модифицирана версия на стандартния английски език в Шотландия. SSE се отличава със специфично произношение, главно поради влиянието на скотския и гаелския шотландски. Вследствие на това се разграничават два ясно изразени варианта на шотландския английски. Първият е повлиян от келтския шотландски и се говори основно в Highlands и на островите и се нарича “Gaidhealtachd” или “Highland English”. Вторият е повлиян от

скотския и е означен като стандартен шотландски английски. Характерните особености на SSE могат да се открият както в граматиката, така и в лексиката, но най-значимите са в областта на фонетиката и фонологията. SSE притежава фонологична система, която е уникална за говорещите шотландски, споделя се от повечето от тях и се различава от другите варианти на английския език в много отношения. SSE се говори навсякъде в шотландските региони, но някои регионални разновидности са много различни от установената форма. Въпреки еднаквата фонологична система в SSE спецификите в произношението се различават също сред представителите на отделните социални прослойки.

В резултат на интерференцията между английския и уелския език се формира и утвърждава уелският английски като вариант на английския език, който се говори в Уелс. Неговият произход се свързва с работниците от различни области на Британските острови, търсещи работа в южните долини на Уелс (South Wales Valleys).

Известен брой учени, застъпници на келтската хипотеза (The Celtic Hypothesis), твърдят, че произходът на перифрастичното 'do' в английския се дължи на езикови контакти и на влиянието на келтски субстрат. Според А. Гарет трите британски келтски езика притежават конструкция, която се формира с помощта на 'do' и на отглаголно съществително (Garrett/Garret 1998: 285).

Въпреки че никога не се е провеждала официална кампания за унищожаване на келтските езици, келтските общности в продължение на векове са били официално пренебрегвани, а техните езици и литература – маргинализирани. Наблюдава се явлението „убийство на езика“ (англ. *linguicide*). Дори при наличието на добра воля положителните резултати са били минимални, с изключение единствено на уелския език. Подкрепата на ирландското правителство от 1920 г. не успява да спре упадъка на гаелския, който по-късно получава официален статут наравно с английския. Отношенията между доминантната култура и келтските общности трудно могат да бъдат определени като добри. Уелският и гаелският имат несигурна позиция, а влиянието на английския се разширява. В този процес келтските субстрати прерастват в различни варианти на английския, които се използват заедно с ав-

тохтонните езици или се срещат в региони, където някога тези езици са били широко употребявани.

В резултат на многовековното съжителство и контактите между езиците на територията на Обединеното кралство се формират езикови варианти, но не се образува езиков съюз.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Garrett/Гапет 1998:** Garrett, A. On the origin of auxiliary *do*. // *English Language and Linguistics*, 1998, № 2, 283 – 330.
- Tristam/Тристъм 2007:** Tristam, H. L. C. (ed.). *Papers from the Workshop Within the Framework of the XIII International Congress of Celtic Studies, Bonn, 26 – 27 July 2007*. Potsdam: Universitätsverlag Potsdam, 2007.
- Thomason, Kaufman/Томасон, Кауфман 1988:** Thomason S. G, T. Kaufman. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Oxford: University of California Press, 1988.